

bevekelsegrunder spretar. Ibland diskuterar Rothstein den frågan på ett sätt som jag inte alls förstår hur det kopplar till oväldig maktutövning. Det gäller exempelvis hans diskussion av tillit i den svenska skolan. Allt behöver dock inte hänga ihop för att det ska vara intressant. Det är väldigt sant i det här fallet.

**Beckman, Frida, 2023. *Postmodernismen*.
Stockholm: Fri Tanke.**

Anmälan av Rikard Schönström

Frida Beckman är professor i litteraturvetenskap vid Stockholms universitet, och med tanke på hennes akademiska bakgrund – hon har bland annat skrivit böcker på engelska om den franske filosofen Gilles Deleuze – hade man förväntat sig en mer djupbörande analys av de synsätt som brukar förknippas med postmodernismen. Hennes nya bok utgör snarast ett engagerat inlägg i dagens debatt om samhällets politiska, kulturella och moraliska förfall. Den polemiska tonen anslås redan i bokens inledning, där hon ondgör sig över den tokroliga användningen av ordet ”postmodernism” i ett par artiklar av kulturjournalisten och dåvarande ledarskribenten Lena Andersson från 2017.

Att som Andersson anklaga postmodernismen för att ha förstört sådana äktsvenska fenomen som längdskidåkning och råbiff är onekligen befängt. Lika tokigt, men mindre roligt, är det faktum att debattörer i våra största dags- och kvällstidningar under senare år har anklagat postmodernismen för att bidra till den svenska skolans misär, underminera vetenskapligt tänkande och hota demokratins grundläggande principer. Man kan givetvis undra hur utbredda dessa åsikter egentligen är och om ordet ”postmodernism” här inte bara fungerar som ett bland många grova tillhyggen i ett politiskt gräl, men man kan gott förstå att Beckman har irriterats över dumheterna och vill reda ut begreppen. Bortom detta uttalade syfte med hennes bok anar man emellertid en strävan att själv delta i debatten och förklara vad som har gått fel i det svenska samhället.

Som Beckman påpekar beror många missförstånd i den offentliga debatten på en förvirring kring terminologin. ”Postmodernism” användes från början som ett namn på en tämligen bred strömning eller stilriktning inom arkitektur,

bildkonst och litteratur. Det var alltså fråga om en estetisk term. "Postmodernitet" betecknar däremot en historisk period eller ett samhällstillstånd som antas ha efterträtt den moderna epoken. För att understryka att det snarast handlar om en vidareutveckling av vissa tendenser i det moderna samhället föredrar en del historiker att i stället tala om "senmodernitet". Vad som ytterligare komplicerar saken är att en lång rad tänkare som har varit verksamma under denna epok, eller reflekterat över dess grundläggande tendenser, ofta buntas ihop under begreppet "postmoderna teoretiker". Av den orsaken förvandlas ordet "postmodernism" lätt till en etikett också på en viss typ av filosofi eller teoribildning, och det är framförallt dessa teorier som nu för tiden hudflängs i dagspressen.

Någon postmodernistisk filosofi har aldrig existerat. De franska tänkare man brukar syfta på när man talar om en sådan – exempelvis Roland Barthes, Michel Foucault, Jacques Derrida, Jean-François Lyotard och Jean Baudrillard – hade inte mycket gemensamt, vare sig gällande studieobjekt eller beträffande metodik. Möjligen skulle man kunna beskriva några av dem (i synnerhet Barthes och Derrida) som "poststrukturalister" eftersom de tog avstamp i den lingvistiskt baserade strukturalismen på sextioalet och samtidigt överskred denna i sina djärva spekulationer kring tecknet och skriften. Som Beckman flera gånger framhåller i sin bok ville dock ingen av dem kännas vid sådana begrepp som "poststrukturalism" eller "postmodernism". Sanningen är att dessa termer främst har använts utanför Frankrike, särskilt i USA, där många franska teoretiker fick lukrativa universitetstjänster under sjuttioalet och där det fanns ett stort behov av läroböcker som på ett pedagogiskt men förenklat sätt kunde förklara vad all denna "French Theory" gick ut på.

Beckman är säkerligen klar över det. Inte desto mindre envisas hon med att placera alla de kritiker, idéhistoriker, filosofer och sociologer som har yttrat sig om den postmoderna konsten eller det postmoderna samhället i en och samma fålla, som hon med en besynnerlig anglicism kallar "teoretiker av postmoderniteten". Titeln på hennes bok refererar uppenbarligen också till ett slags tänkande snarare än till en konstnärlig strömning eller till en historisk epok. Precis som i de många engelskspråkiga handböckerna på området finns det förmodligen både pedagogiska och marknadsmässiga skäl till denna drastiska generalisering. Beckman har velat förklara en komplex företeelse på ett lättförståeligt sätt för att nå ut till så många läsare som möjligt, vilket väl i och för sig är en lovvärd ambition. Problemet är bara att hon därmed tenderar att begå samma misstag som "postmodernismens" naiva kritiker. Hon diskuterar en filosofisk rörelse eller åskådning som nog taget bara finns i hennes egen föreställningsvärld.

Vad är det då samhällsdebattörerna tycker så illa om hos detta tankefoster? Först och främst brukar man beskylla postmodernismens teoretiker för att

uppluckra tron på en ovedersäglig sanning om verkligheten. Därifrån är steget inte långt till att anklaga dem för att ha bidragit till det virrvarr av halvsanningar, falska nyheter och rena lögnar som sätter sin prägel på vår tids sociala medier. Är inte Donald Trumps manipulationer med fakta en olycksalig konsekvens av de postmoderna tänkarnas attacker mot själva sanningsbegreppet? Och hur ska man med utgångspunkt i postmodernismens relativism kunna bedriva någon som helst vetenskap eller vettig skolutbildning?

Mot dessa absurda anklagelser argumenterar Beckman klart och kraftfullt. Långtifrån att avskaffa sanningsbegreppet har de postmoderna tänkarna sökt klargöra under vilka historiska, kulturella och sociala förutsättningar en utsaga kan betraktas som sann eller falsk, inskräper hon. Vad de hävdar är inte att alla påstående om verkligheten kan vara mer eller mindre sanna utan tvärtom att inget påstående kan göra anspråk på att vara sant i någon absolut bemärkelse. I själva verket skulle man också kunna förstå mycket av det postmoderna tänkandet som en förutsägelse av den likgiltighet för faktabaserad kunskap som utmärker dagens samhälle, tillägger Beckman. Trumps bedrägliga narrspel är inte en effekt av den postmoderna filosofin men däremot en bekräftelse på att många av dess teoretiska antaganden om tecken utan förankring i verkligheten var fullkomligt – sanna.

När Beckman kommer in på tillståndet i den svenska skolan hettar det till i hennes framställning. Inte bara ledarskribenter utan också en lång rad forskare från olika discipliner har på senare år påstått att den svenska skolans nuvarande elände bottnar i en postmodern kunskapssyn. Huruvida man då syftar på en specifik teoribildning med rötter i fransk filosofi eller på en mer allmän och tidstypisk hållning bland svenska lärare och pedagoger är oklart, men utan tvivel vill många debattörer härleda den senare från den förra. Beckmans invändning mot detta resonemang är mycket skarp och välformulerad. Problemen i den svenska skolan har inte ”med Derrida eller Foucault att göra utan med den marknadslogik som oundvikligen kommer att styra i en decentraliserad och vinstdrivande skola”, skriver hon. ”Det som undergräver kunskapen och dess förutsättningar i dag är inte ’postmodern teori’ utan en postmodernitet som karaktäriseras av kapitalismens alltmer otyglade legitimeringsberättelse”.

Lika övertygande är Beckmans avfärdande av den märkliga föreställningen – som tydligt florerar i dagspressen – att vår tids identitetspolitik skulle vara ett slags ”muterad” postmodern teori. Det är ju tvärtom så att postmoderna tänkare gärna framhäver skillnaden mellan olika typer av kulturella och sociala identiteter. Knappast någon humanistisk forskare kan väl idag vara okunnig om att ”la différence” spelar en helt central roll i Derridas dekonstruktion av den västerländska metafysiken. Som Beckman påpekar har identitetspolitiken en lång historia som går tillbaka till kvinnorörelsen på slutet av 1800-talet och medborgarrättsrörelsen i USA och som idag har fått ny näring av

nyliberalismens omhuldande av den enskilda individens särprägel. Den bör med andra ord förstås som ett modernt snarare än som ett postmodernt projekt.

Betydligt svagare än bokens övriga kapitel är Beckmans avslutande genomgång av den postmoderna estetiken. Hon nämner ett stort antal konstnärer som på utställningar har presenterats som "postmodernister", och hon diskuterar flyktigt sådana inslag som av kritiker ansetts vara typiska för den postmodernistiska litteraturen (bland annat "intertextualitet" och "metafiktion"), men man blir aldrig riktigt klok på hur den postmodernistiska konsten och litteraturen skulle skilja sig från tidigare konst och litteratur under 1900-talet. Betecknande nog pekar hon på ett litterärt verk som publicerades redan 1964 – Torsten Ekboms, Leif Nyléns och P. O. Enquists pseudonymt utgivna *Bröderna Casey* – som det bästa exemplet på en postmodern roman i Sverige. Beckman är inte ensam om att vara villrådig i det avseendet. Redan under postmodernismens glansdagar på åttiotalet fanns det många kritiker som kunde slå fast att praktiskt taget alla de drag som antogs utmärka den postmodernistiska estetiken kunde spåras redan i den modernistiska.

Men just i denna villrådighet finns kanske nyckeln till en djupare förståelse av postmodernismen. En av de få franska tänkare som tog ordet "postmodernism" i sin mun var Jean-François Lyotard. Som ett slags uppföljare till sin mycket omtalade bok, *La Condition postmoderne: Rapport le savoir* (1979) publicerade han 1986 en liten skrift med den ironiska titeln *Le Postmoderne expliqué aux enfants* (Det postmoderna förklarar för barn). Här försöker han inledningsvis förklara vad han menar med "det postmoderna" inom konsten.

Det är inte lätt att följa Lyotards resonemang, men man kan konstatera att han inte ser det postmoderna som en stil eller strömning (alltså inte som en -ism) utan som ett särskilt moment i det modernistiska konstverket. Av allt att döma tänker han sig det som ett kritiskt medvetande om den form eller det språk med vilket konstnären försöker fånga en ständigt undflyende verklighet, ett medvetande som tvingar konstnären att hela tiden experimentera med sina uttrycksmedel och synliggöra dem för betraktaren eller läsaren. Därav drar Lyotard den paradoxala slutsatsen att postmodernismen inte kommer efter utan *före* modernismen, ja faktiskt alltid är närvarande i den mer eller mindre oförutsägbara tillblivelsen av ett modernt konstverk. Likadant förhåller det sig med den filosofiska texten, menar han. Inte heller den kan i modernitetens tidsålder utgå från några hävdvunna regler om hur verkligheten bäst ska representeras.

Man kan tycka vad man vill om dessa spekulationer, men om det bara finns en gnutta sanning i dem är det inte så konstigt att postmodernismens oroliga ande fortsätter att hemsöka oss.